

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд „Пол и социални роли в белетристиката на български писателки до 1944 г.“, разработен от Вероника Ангелова Алипасалис - Табачка под научното ръководство на проф. д.ф.н. Албена Вачева

Основание за написване: Заповед № 1798/02. 10. 2023 г. на ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски“

Вероника Табачка е завършила специалността „Българска филология“, ОКС „Бакалавър“ в ЮЗУ „Неофит Рилски“, притежава магистърска степен по начална училищна педагогика. В периода 2019 – 2023 г. е редовен докторант към Катедрата по литература на ЮЗУ „Неофит Рилски“. Понастоящем е учител по български език и литература в ЕГ „Д-р Петър Берон“, гр. Кюстендил.

Както се вижда от приложения към документацията формуляр, Вероника Табачка е изпълнила всички формални изисквания за допускане до процедура за защита на дисертационен труд за придобиване на ОНС „Доктор“.

Предложеният от нея дисертационен труд е в обем от 207 страници, структурирани в увод, три глави, заключение и списък с използваната литература. Във формален план той напълно се вписва в жанра „дисертация“, в съдържателен, както ще се опитаме да обосновем – също. Впечатлението след изчитане на текста на Вероника Табачка е добро: ясни, добре поставени и добре защитени тези, логична структура, изказ, който без да натежава излишно, ясно и логично изгражда научните концепции. Непременно следва да се отбележи синхрона в интересите на научния ръководител, проф. Вачева, и Вероника Табачка и това, че този синхрон определено способства за

оригиналността на изследването и за убедителната аргументация на тезите, градени в него.

Уводът коректно и системно представя структурата на изследването, проблемното му поле и научните хипотези, които ще бъдат защитавани, а именно: връзката пол – социум и нейните рефлексии в белетристиката на български писателки; социокултурните, политически, юридически и медийни контексти, в които тази връзка съществува; обществените стереотипи и нагласи спрямо мястото и ролята на жената. Нека отбележим, че докторантката стриктно се придържа към зададения в увода модел, което пък допринася за целостта и целенасочеността на текста ѝ.

Първата глава на дисертацията, наречена „Пол и социални роли“, изгражда теоретичния фундамент на изследването. В най-общ план той е свързан с концепцията за „втория пол“ на Симон Дьо Бовоар – вторият пол, схващан йерархично като второстепенен, непълноценен, друг. Вероника Табачка добре е видяла социокултурните основания и специфично българските контексти на концепциите на Бовоар и в този смисъл цитатите от „Втория пол“, както впрочем и позоваванията на текстове на Амелия Личева, Албена Вачева, Милена Кирова, Миглена Николчина, Красимира Даскалова и др. органично се вписват в целостта на текста ѝ. Базова е концепцията за дома като привично пространство на жената и реакциите, когато жената се опитва да излезе извън границите му. Логична е подглавата, в която се разглежда българският феминизъм от първата половина на XX век. Всъщност времевият интервал е по-широк – от Късното възраждане (статии на Петко Славейков и Любен Каравелов) докъм средата на XX век. Скицирани са промените, които настъпват в социалния живот, и които влияят върху промяната на статута, а и на претенциите на „втория пол“. Разбира се, няма как да се очаква (а и едва ли е нужно) очертаване на разностранните и понякога вътрешнопротиворечиви

процеси, които протичат както в теоретичните статии, посветени на темата за жената, така и в самата организация и функциониране на женското движение в България. Вероника Табачка се ограничила до необходимите за адекватна интерпретация на белетристиката, писана от жени, контексти на българското женско движение.

Много смислен и уместен е анализът, който докторантката прави на законодателството, засягащо мястото и ролята на жената. Уместен, в смисъл, че придава конкретика на обществени нагласи и стереотипи: да речем, Търновската конституция не налага изрична забрана жената да гласува, но така или иначе пълни избирателни права тя получава чак след 1944 г. Коментирани са нормативни актове, които уреждат наследственото право, семейното право по линия на попечителството над децата, на допустимостта съпругът да нанася „леки телесни повреди“ на съпругата, на статута на децата, родени извън брак (незаконородените деца) и т.н. Анализът на нормативната база се оказва добра основа за очертаване на проблематиката на белетристични текстове, анализирани в третата глава в смисъл такъв, че придава плътност на теми, проблеми и персонажи, сюжети, които извън конкретния социокултурен и юридически контекст биха се възприели като ненужно сантиментално-трагично-драматични.

В отделна подглава на първа глава се коментират левите и десните визии за мястото на жената в обществото. И тук Вероника Табачка се е ограничила в рамките на необходимия за изследването ѝ минимум: търсенето на ролята на жената в контекста на класовата борба и борбата за справедливост (левите визии), противопоставено на възгледите на „буржоазките“ за еманципацията на жената извън класовия контекст, в рамките на модернизационните контексти на времето. Докторантката предлага преглед и на различните

обединения на жените: Българския женски съюз, Съюзът на напредничавите жени и др.

Последната подглава на първа глава е с обещаващото заглавие „Художествени изражения на идеологическите сблъсъци“, което по мое мнение е останало нереализирано или недореализирано. Художествените изражения са сведени до анализ на романа „На кръстопът“ на Фани Попова – Мутафова, както и на сборници с нейни разкази. Акцентът в прозата на Мутафова определено е десен: майката следва да се грижи за продължаването и възпитаването на рода, а не маймунски да се опитва да подражава на мъжа и да изземва неговите роли. Вероника Табачка свързва идеологията в прозата на Фани Мутафова с духа на Възраждането: „Сякаш в писателката живее типичният възрожденец, стремящ се да въздигне националния дух и да покаже на народа пътя към изграждане на силна и просперираща държава...“, но ми се струва, че по-продуктивна би била връзката с налагащите се в междувоенното време националистически проекти, които не само Фани Мутафова, но и по-голямата част от българските писатели по онова време споделят.

Втората глава е посветена на женските издания и критиката на социалните роли. Направен е преглед на основни периодични издания: „Женски свят“, „Домакия“, „Женски глас“, „Женски труд“, „Гражданка“, „Българка“, „Мода и домакинство“, „Благоденствие“, „Недоволната“, „Вестник за жената“. Прегледът на периодиката от/за жени отново работи за контекстуализацията на проблема за пола и социалните роли в белетристиката на писателките. Той е конспективен, но коректен и очертава ветрилото от проблеми: от мястото и ролята на жената в социалното устройство, през проблемите за отглеждането и възпитанието на децата, хигиената, устройството на дома, здравословното хранене, модата и козметиката. Бих

препоръчал да се избягва фразата „В множество статии...“, защото тя предполага преглед на това множество, който в текста на Табачка липсва, но пък едва ли е и толкова належащ.

Третата глава, „Художествена интерпретация на пола в литературата“, систематизира и едновременно с това конкретизира проблемите за мястото и ролята на жената в българското социокултурно пространство, поставени в първите две глави на дисертацията. В този смисъл тя е логическият ѝ център. Вероника Табачка интерпретира прозата на Фани Попова-Мутафова, Анна Карима, Анна Каменова, Мария Грубешлиева, Санда Йовчева, Евгения Марс, като отново поставя проблема за мъжкото и женското писане. Дисертацията представя интересни статистически данни: присъствието на жените в света на книгите и учебниците е пренебрежимо малко: от 55 851 самостоятелни издания (книги и учебници), издадени в периода 1878 – 1944, само 982 са с автори жени. В този смисъл белетристиката, писана от жени, си е екзотика, литературна и паралитературна, и всеки един подход към нея уплътнява литературноисторическите процеси. В това, нека го подчертая още веднъж, е и приносът на дисертацията на Вероника Табачка. В третата глава тя разглежда максимално широк кръг от белетристични текстове, писани от жени, и ги систематизира тематично в 4 групи: жената в частните пространства на живота – съпруга и прислужница; жената в контекста на модернизационните проекти - учителка, студентка, работничка, интелектуалка; жената в контекста на морални или псевдоморални норми, които я маргинализират; и жената в „дълбокия тил“, във времето на войните, когато тя по неволя изпълнява привичните за традиционното общество мъжки роли.

Вероника Табачка, а преди това и научната ѝ ръководителка проф. Вачева, показват един корпус от текстове, който като цяло е непознат за съвременната читателска публика и слабо познат в специализираните научни

среди. Ситуация, която лесно би могла до доведе до ненужно фаворизиране на автори и литературни текстове, до необуздана емоция от това, че си открил забравени пластове в литературната история и т.н. Вероника Табачка уместно е оставила аксиологията на заден план и е акцентирала върху социологическия анализ в най-добрия смисъл на думата. Персонажната система на анализираниите авторки съдържа най-различни модели на поведение – жената, която пази дома и жената, която търси реализацията си извън него; жената – жертва на порядките (в това число и законодателно регламентирани) в един мъжки свят; жената – пазител на домашното огнище и жената – съблазнителка; „мъжката жена“ в един свят, в който мъжете са далеч (на фронта). Детайлното познаване на белетристичните текстове прави концепциите и интерпретациите на Вероника Табачка убедителни, дисертацията изгражда персонажния, тематичен а, защо не, и дидактически облик на белетристиката, писана от жени. Темата за пола и социалните роли се е оказала необходимия и достатъчен смислов център, който да организира и систематизира научното изследване.

Езикът на дисертацията е ясен, добре балансиращ между изразяването на личната емоция и ограниченията, налагани от научния жанр „дисертация“.

Авторефератът коректно предава съдържанието и концепциите на дисертационния труд. Научните приноси също са коректно посочени.

Заклучение. Дисертационният труд на Вероника Ангелова Алипасалис – Табачка „Пол и социални роли в белетристиката на български писателки до 1944 г.“ е системно и приносно изследване, което коментира и уплътнява имена, сюжети, теми и идеи в белетристиката, писана от жени, в периода до 1944 г. Въз основа на направените наблюдения давам своя положителен вот за

присъждането на Вероника Ангелова Алипасалис – Табачка на образователната и научна степен "доктор".

Благоевград, 28. 11. 2023 г.

проф. д-р Стилиян Стоянов

РЕЦЕНЗИЯ

на диссертацию „Гендер и социальные роли в художественной литературе болгарских писательниц до 1944 года», разработанную Вероникой Ангеловой Алипасалис -Табачкой под научным руководством проф. д.ф.н. Албены Вачевой

Основание для написания: Приказ № 1798/02. 10. 2023 г. ректора Юго-Западного университета им. Неофита Рильского

Вероника Табачка окончила специальность «Болгарская филология», ОКС «Бакалавр», имеет также степень магистра педагогики начальной школы. В период 2019-2023 гг. она докторант дневной формы обучения на кафедре литературы Юго-Западного университета имени Неофита Рильского. В

настоящее время она работает преподавателем болгарского языка и литературы в ЕГ «Доктор Петр Берон», г. Кюстендил.

Как видно из документации, Вероника Табачка выполнила все формальные требования для допуска к процедуре защиты диссертационной работы по приобретению ОНС «Доктор».

Предлагаемая ею диссертация имеет объем 207 страниц и состоит из введения, трех глав, заключения и списка литературы. Формально она вполне укладывается в «диссертационный» жанр, по содержанию, как мы попытаемся обосновать, — тоже. Впечатление от прочтения текста Вероники Табачки хорошее: четкие, хорошо сформулированные и хорошо защищенные тезисы, логическая структура, изложение, которое, не будучи излишне обременительным, четко и логично выстраивает научные понятия. Следует отметить синхронность интересов научного руководителя профессора Вачевой и Вероники Табачкой, а также то, что эта синхронность определенно способствует оригинальности исследования и убедительной аргументации заложенных в нем тезисов.

Во введении четко и системно представлена структура исследования, его проблемная область и научные гипотезы, которые будут защищаться, а именно: взаимоотношения гендера и общества, рассматриваемые как проявление в художественной литературе болгарских писательниц; законодательная система, периодическая печать, идеология, общественные стереотипы. Отметим, что докторант строго придерживается модели, заданной во введении, что способствует целостности и целенаправленности текста.

Первая глава диссертации, названная «Гендер и социальные роли», закладывает теоретическую основу исследования. В широком смысле это связано с концепцией Симоны де Бовуар о «втором поле» — втором полу, понимаемом иерархически как вторичный, низший, другой. Вероника Табачка

рассматривает социокультурные основания и конкретно болгарский контекст концепций Бовуара и в этом смысле цитаты из «Второго пола», а также отсылки к текстам Амелии Личевой, Албены Вачевой, Милены Кировой, Миглены Николчиной, Красимиры Даскаловой и др. органично вписываются в целостность его текста. Базовым является представление о доме как привычном пространстве женщины и реакции общества при попытке женщины выйти за его границы. Логичным в этой связи является подраздел, в котором рассматривается болгарский феминизм первой половины XX века. На самом деле временной интервал шире — от позднего Возрождения (статьи Петко Славейкова и Любена Каравелова) до середины XX века. Обрисованы изменения, происходящие в общественной жизни и влияющие на изменение статуса и притязаний «второго пола». Конечно, ожидать обрисовать многообразные, а порой и внутренне противоречивые процессы, происходящие как в теоретических статьях, посвященных женской теме, так и в самой организации и функционировании женского движения, нельзя, да и вряд ли нужно. Вероника Табачка ограничилась контекстами болгарского женского движения, необходимыми для адекватной интерпретации художественной литературы, написанной женщинами.

Анализ законодательства, затрагивающий место и роль женщины, который предлагает докторант, содержателен и актуален. Актуален в том смысле, что он придает конкретность общественным отношениям и стереотипам: например, Тырновская Конституция не предусматривает явного запрета на голосование женщин, но в любом случае полные избирательные права они получили только после 1944 года. Текст Табачкой комментирует наследственное право, семейное право и в частности опеки над детьми, допустимость причинения мужем «легких телесных повреждений» жене, статус детей, рожденных вне брака и т.д. Анализ нормативной базы оказался

хорошей основой для очертания проблематики художественных текстов, анализируемой в третьей главе, в том смысле, что он придает плотность тем, проблем и персонажей, сюжетов.

В отдельном подразделе первой главы диссертации Табачка ставит акцент на левые и правые взгляды по поводу место женщины в обществе. И здесь Вероника Табачка ограничилась необходимым для своего исследования минимумом: поиском роли женщины в контексте классовой борьбы и борьбы за справедливость (левые взгляды), противопоставленные «буржуазным» взглядам на эмансипацию. Докторант предлагает обзор различных женских объединений: Союза болгарских женщин, Союза прогрессивных женщин и др.

Последний подраздел первой главы имеет многообещающее название «Художественное выражение идеологических столкновений», которое, на мой взгляд, осталось нереализованным или недореализованным. Художественные высказывания сводятся к анализу романа Фани Поповой-Мутафовой «На распутье», а также сборников ее рассказов. Вероника Табачка связывает идеология романа с духом болгарского Возрождения: «В писателнице как будто живет типичный ренессансный человек, стремящийся поднять национальный дух и показать народу путь к построению сильного и процветающего государства...», но мне кажется, что более продуктивной для нее была бы связь с навязанными в межвоенный период националистическими проектами, которые разделяла не только Фани Мутафова, но и большинство болгарских писателей того времени.

Вторая глава посвящена женским публикациям и критике социальных ролей. Предмет анализа - основные периодические издания: «Женский мир», «Домохозяйка», «Женский голос», «Женский труд», «Гражданка», «Болгарка», «Мода и домашнее хозяйство», «Процветание», «Недовольные», «Женская газета». Обзор периодических изданий, написанных женщинами

или для женщин, помогает контекстуализировать проблему гендера и социальных ролей в художественной литературе женщин-писателей. Он лаконичен, но корректен и очерчивает спектр проблем: от места и роли женщины в социальной структуре, через проблемы воспитания и образования детей, гигиены, дизайна дома, проблема здорового питания, моды и косметики.

Третья глава «Художественная интерпретация гендера в литературе» систематизирует и одновременно конкретизирует проблемы о месте и роли женщины в болгарском социокультурном пространстве, поднятые в первых двух главах диссертации. В этом смысле это ее логический центр. В центре исследовательского внимания – проза Фани Поповой-Мутафовой, Анны Каримы, Анны Каменовой, Марии Грубешлиевой, Санды Йовчевой, Евгении Марс. Вероника Табачка вновь ставит проблему мужского и женского письма, и снова, и к счастью, за пределами привычного пространства шаблонов и ненужных метафор. Вряд ли стоит говорить о том, что писательницы подвергаются дискриминации, их статистическое присутствие в мире книг и учебников ничтожно: из 55 851 независимых изданий (книг и учебников), вышедших в период 1878-1944 гг., только 982 написаны женщинами. В этом смысле художественная литература, написанная женщинами, является экзотикой, литературной и паралитературной, и каждый отдельный подход к ней уплотняет литературно-исторический процесс. В этом, еще раз подчеркну, вклад диссертации Вероники Табачки. В третьей главе она рассматривает максимально широкий спектр художественных текстов, написанных женщинами, и тематически систематизирует их на 4 группы: женщина в личном пространстве жизни – жена и служанка; женщина в контексте проектов модернизации – учительница, студентка, работница, интеллектуалка; женщина в контексте моральных или псевдоморальных норм,

маргинализирующих ее; и женщина в «глубоком тиле», во время войны, когда она по необходимости исполняет традиционные мужские роли.

Вероника Табачка, а до этого ее научный руководитель профессор Вачева, показывают массив текстов, в целом неизвестный современному читателю и малоизвестный в специализированных научных кругах. Ситуация, которая легко может привести к ненужному фаворитизму авторов и литературных текстов, необузданному эмоциональному подъему при открытии забытых пластов истории литературы и т. д. Вероника Табачка вполне уместно оставила аксиологию на втором плане и сделала акцент на социологическом анализе в лучшем смысле этого слова. В системе характеров анализируемых авторов-женщин присутствуют разнообразные модели поведения - женщина, охраняющая дом, и женщина, ищущая самореализации вне пространство дома; женщина — жертва мире мужчин; женщина — хранительница домашнего очага и женщина – соблазнительница; «мужская женщина» в мире, где мужчины далеко (на передовой). Детальное знание художественных текстов делает убедительными концепции и интерпретации Вероники Табачки, диссертация выстраивает облик художественной литературы, написанной женщинами. Тема гендера и социальных ролей оказалась необходимым и достаточным смысловым центром для организации и систематизации научных исследований.

Язык диссертации ясен и хорошо балансирует между выражением личных эмоций и ограничениями, налагаемыми жанровой моделью.

Автореферат правильно передает содержание и концепцию диссертационной работы. Научный вклад также правильно указан.

Заключение. Диссертационная работа Вероники Ангеловой Алипасалис - Табачкой «Гендер и социальные роли в художественной

литературе болгарских писательниц до 1944 года» представляет собой систематическое исследование, которое уплотняет литературно-исторический процесс болгарской литературы 20-ых и 30-ых годов XX века. Я даю свой позитивный вот и предлагаю присвоить Веронике Ангеловой Алипасалис – Табачкой ОНС „Доктор“

Благоевград, 28.11.2023

Профессор, доктор Стилиян Стоянов